

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כא, תש"ל

כאן יש, ככל הנראה, משמעות חדשה למלה פלן, שנוצרה
בהשפעת המלה הערבית פלפ, שפירושה „גלגל הרקיע“.
למותר לציין, כי השפעתה של הערבית ניכרת גם
בתורת המשקלים של שירת ספרד שנקבעה על פי הדוגמה
הערבית.

(הסיום יבוא)

4. فلك.

ראובן סיוון

מחיי המלים

צא. מטרייה, שמשייה

ב'הצבי מפ"א במרחשון תרמ"ז, ברשימה 'מקרב
הארץ', מסופר על רצח שאירע ביהודיה (היא יהוד), ונאמר
על הנרצח:

כל ימי חייו עני היה ויתפרנס ממלאכתו מלאכת תקון

המטריות והשמשיות (הם האהלים המטלטלים העשויים למחסה

ממטר ושמשי)

צב. חמצן, מימן, פחמן, חנקן, זרחן

ב'הצבי' מי"ד בניסן תרמ"ז מפרסם יחיאל מיכל פינס

'תשובה למשיגי'. בין השאר כותב פינס:

1. אחיינתי קדיה פלמן הפנתני למקום זה, ואני מודה לה.

ראה גם מה שכתבתי על מטרייה ושמשייה בחוברתי 'אשון בתחיתתה

(לל"ע קסט—קע, תשכ"ו) עמ' מא.

ומפני מה קוראים ליסוד הפחם „פחמן“ ולא „פחם“
גרידא? מפני שיש בו בנינים כגון „הגפרית“ ו„האלמש“ (חגיר
אלמאס, בערב' יהלום. — ר"ס) ואע"פ ששני אלה אינם אלא פחם
שהורבך אבל אין דבר זה נראה אלא לחכמים, לפיכך אמרנו:
מוטב לתת לו שם מפשט כלשאר היסודות.
ובהמשכו של אותו מאמר:

כי לפי דעתי יש להשתמש בר"ת במקום שאנו צריכים
לשם מיוחד המורה על מרכבה של מינים רבים והיה לנו השם
„פם“ תחת „פחמן מימן“ ושם „פח"ם" תחת „פחמן חמצן מימן“
וכל כיו"ב².

ולבסוף:

והננו קוראים בזה לכל החכמים יודעי הלשון כי
יעזרונו בחפץ הזה להרחיב הלשון בשמות חדשים בכל
מקצועות החכמה על פי השטה אשר סלוננו לנו, ואשר בארנוה
מעט במאמר הזה.

פסנה קודם לכן, ב'הצבי' מל' בשבט התרמ"ו, כותב
פינס בהמשך מאמרו 'סחר הארץ':

2. ניתן להניח, שפינס חידש או פרסם את המונחים חמצן,
מימן וכו', לפני שבן-יהודה העלה את הצעותיו שנכשלו: אבחמץ
אבמים... ראה בעניין זה חוברתי על 'חידושי המלים של א' בן-
יהודה' (לל"ע קיד—קטו, תשכ"א) עמ' ט'. בהערה שם בעמ' לו—לח
יש לתקן את סדר הדברים. מחמשת היסודות הנ"ל מובאים במילון
ב"ר ק חנקן ופחמן.

איזה היא חנקנית : החנקן או החנקת היא יסוד כל חמרי החיים. ממנו הבשר ממנו הדם וממנו כל שאר לשדי הגויה. ואתה מוצא את החנקת אף בהרבה חמרי הצמחים שהם מזינים ומרכיבים את הדם וכל דבר שאנו מוצאים בו חנקת קוראים לו חנקנית.
ובהמשך :

ויש גם חומרים פשוטים והם הקלי הזרחן (פאספור) והשיד ומציאותם בכל חלקי הגפן אלא שמדתם משתנה ובכל חלק מרובה הזרחן מועט ובכל מקום שהזרחן מרובה הקלי מתמעט.

צג. מתעניין

ב'הצבי' מפ' בטבת תר"ס נאמר :

פרופיסור חבולסון אוהב את לשוננו וספרותנו, חוקר ודורש בה ומתעניין בכל פסיעת קדמתה ועד היום הזה... המלה 'מעניין' (בפיעל) חודשה לפני כן. ראה 'מחיי המלים' נו, 'לשוננו לעם' קפ"ו (תשכ"ח).

צד. משאבה

ב'הצבי' מה' בשבט תר"ס נאמר :

אך ירסקו הענבים במכונות הרסוק ידחו במשאבה מיוחדת אל תוך גיגיות גדולות המכילות 10000 קילו.

צה. אלפית, חיידק

ב'הצבי מה' בשבט תר"ס מתפרסמים 'מכתבים בדבר תוצאות מושבות יהודה' ב. וחתום עליהם אברך. בין השאר נאמר שם :

... וצריך לשים טפת עסיס תחת זכוכית מגדלת ארבע

מאות פעם, למען תראה לעינינו כל פטריה בגדל שתי אלפיות
מתר, ובכך גדלם הטבעי הוא רק חמש אלפיות המתר * ואלה
החידקים גדולים המה, כי ישנם עוד קטנים מהם, למשל חידקי
החמץ (או החידקים החומציים) המשנים את היין לחמץ...

וכעבור זמן, בא' אדר ב' תר"ס, מתפרסם ב'השקפה'
מאמר ושמו 'קדמת המדעים' ובו חוזר בעל המאמר ומציג
לפני הקוראים את החידקים:

... מחקרי פס תור ותלמידיו קבעו את התורה הזאת,

כי את רוב המחלות המדבקות באדם ובבהמות יולידו
יצורים הבאים אל הגוף מבחוץ, יצורים קטנים ועירים דקים,
שאין העין שולטת לראותן אלא בזכוכית מגדלת, ועל כן קראו
להם חידקים.

צו. תנוחה

ב'הצבי' מכ"ט בכסליו תר"ס נאמר:

וזכרון הדברים האחרון מט"ו אוקטובר ש"ז מוכיח כי
היינות הושבתו כל כך ע"י תנוחתם במרתפים שם, שאי
אפשר להבירם עתה...

צו. אדמת

ב'הצבי' מט"ז שבט אלף ושמנה מאות ועשרים לחרבן
(תרמ"ט) נתפרסמו, בחתימת ישראל, דברים אלה:

* ברור שנפלה כאן טעות, וכנראה בהדפסה. כעצה עם פרופ'
גביע צרפתי מוצע בזה לתקן: רק חמש אלפיות של אלפיות המתר.

בראשון לציון פרצה מחלת הבהרות (הגדמת). כמעט כל ילדי המושבה הזוים שוכבים על ערש דוי... בפקודת הרופא... החולים מוסגרים (קרנתין) ומשימתו לבל יבואו אליהם ילדים אחרים ולא תעבור המחלה המתדבקת הזאת אל נפשותיהם...

צח. 'קרירות'

ב'המליץ' מי"ט שבט תרנ"ט, משתמש 'מן המודיעים' (הוא ד' ילין) ב'מכתבים מירושלים' במלה 'קרירות' בשימוש מושאל — פלומר אדישות — ובמרכאות:

כשל כח הסבל של חברת 'בני ישראל'... הביאווה בדרך הטבע לידי מדרגה שלא יכלה לשאת עוד כל יחס "קרירות" מצד העדה, ומה גם קלון והתנגדות...

ע לי איתן

"הסלמה"

רבים שואלים, מהי המלה הסלמה, שבשנים האחרונות באה הרבה בעיתונים ובשידורים.

למעשה שתי שאלות כאן — האחת, מה פירוש

הסלמה, והאחרת, מאין לנו המלה, ועל יסוד מה באה לנו.

על השאלה הראשונה תשובה מעשית פשוטה: הסלמה

פירושה החמרה או החרפה או הגברה. כשם

שבתרגילי חשבון אתה מציב במשוואה מספר ידוע במקום

הנעלם, כך אם תציב בשעת הקריאה או ההאזנה במקום

"הסלמה" החמרה או החרפה, שוב לא תתקשה בהבנת